

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

**програма спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей із затримкою психічного розвитку з українською і російською мовами навчання
5 класи**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма з української літератури для 5 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку відповідає Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. Програма для дітей із затримкою психічного розвитку укладена на основі адаптації державних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів та у відповідності з навчальною програмою «Українська література» для 5 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою та мовами навчання національних меншин¹.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти мету освітньої галузі «Мови і літератури» сформульовано як «розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій».

У сучасному процесі державотворення гуманітарна сфера, до якої належить і освіта, відіграє першорядну роль, адже найбільшою цінністю кожного цивілізованого суспільства є людина. Літературна освіта є важливим чинником створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України, а її зміст базується на засадах загальнолюдських і національних цінностей, принципах гуманізму й демократії.

Українська література також є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду. Тому в контексті світових процесів глобалізації, в індивідуальному національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні її роль незаперечна й важлива. Виховання свідомого українця повинно базуватися на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей. Ознайомлення з художнім твором, усебічний аналіз змістової, жанрової та естетичної специфіки наблизять учнів до розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації.

Зміст освіти в спеціальних загальноосвітніх школах, які відвідують діти із затримкою психічного розвитку, відповідно до Державного стандарту, має цензовий рівень. Отже, у дітей із затримкою психічного розвитку впродовж навчання в 5-9 класах на основі достатньо скоригованих процесів пізнавальної та емоційно-вольової сфер, мовленнєвої

¹ Українська література: програма загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою та мовами навчання національних меншин 5-9 класи; автори: Р.В. Мовчан, К.В. Таранік-Ткачук, М.П. Бондар, О.М. Івасюк, Л.І. Кавун, О.І. Неживий, Н.В. Михайлова.

діяльності, набутих позитивних якостей особистості, мають бути сформовані повноцінні знання та вміння з української літератури, які відповідають рівню освіти учнів основної ланки загальноосвітньої школи, а відтак забезпечують успішне навчання в старшій ланці, у професійно-технічних училищах.

Однак варто пам'ятати, що в основній ланці школи продовжують навчатися діти зі стійкими недоліками навчально-пізнавальної діяльності, які не вдалося в достатній мірі скоригувати в початковій школі. Учням із затримкою психічного розвитку цієї вікової групи притаманні особлива ригідність, інертність мислення, у процесі виконання навчальних завдань домінування інтуїтивно-практичного мислення над понятійним, недостатня продуктивність операцій мислення: аналізу, абстрагування, узагальнення, порівняння, суттєве відставання у розвитку причинно-наслідкового мислення, недостатність самоконтролю, рефлексії, низька мотивація до здійснення навчальної діяльності тощо.

Таким чином, мета та завдання змісту освіти основної ланки шкіл для дітей із затримкою психічного розвитку повинні трансформуватися через пріоритети сучасної освіти і, водночас, мати визначену корекційну спрямованість.

Отже, *метою вивчення української літератури в основній ланці школи для дітей із затримкою психічного розвитку є:*

- підвищення загальної освіченості громадянина України, досягнення належного рівня сформованості вміння «читати й усвідомлювати прочитане», «прилучатися до художньої літератури, а через неї – до фундаментальних цінностей культури», розширення їхніх культурно-пізнавальних інтересів;
- сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації людини в сучасному світі;
- виховання національно свідомого громадянина України;
- формування й утвердження гуманістичного світогляду особистості, національних і загальнолюдських цінностей.

Складові цієї стратегічної мети реалізуються через такі конкретні **завдання навчального предмета «Українська література»**, які, відповідно до Державного стандарту, ґрунтуються на *емоційно-ціннісній, літературознавчій, загальнокультурній, компаративній, корекційно-розвитковій змістових лініях:*

1. Зацікавлення учнів із затримкою психічного розвитку художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним „інструментом” пізнання світу і себе в ньому – прищеплення бажання читати.
2. Розвиток уміння сприймати літературний твір як явище мистецтва слова.
3. Підняття рівня загальної освіченості учнів із затримкою психічного розвитку: набуття ними базових знань з української літератури, необхідних для повноцінної інтеграції в суспільство на різних рівнях. Ознайомлення з

найвизначнішими і найпоказовішими взірцями української народної творчості та художньої літератури.

4. Формування загальної читацької культури учнів із затримкою психічного розвитку, розвиток естетичного смаку, вміння розрізняти явища класичної (як високого мистецтва) і популярної (як низькопробної) культури.

5. Формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва.

6. Виховання майбутнього читача й шанувальника української літератури.

7. Формування гуманістичного світогляду, принципів патріотизму й толерантності, розвиток духовного світу, утвердження загальнолюдських морально-етичних орієнтирів і цінностей.

8. Сприяння національному самоусвідомленню і стійкому відчуттю приналежності до культурної світової спільноти.

9. Вивчення української літератури в національному і світовому культурологічному контекстах.

10. Розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів із затримкою психічного розвитку, їхнього самостійного і критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку.

11. Вироблення вміння компетентно і цілеспрямовано орієнтуватися в інформаційному і комунікативному сучасному просторі.

12. Вироблення вміння застосовувати здобуті на уроках літератури знання, навички у практичному житті.

13. Розвиток навичок самоосвіти, бажання і спроможності постійно вчитися.

Отже, у програмі з української літератури враховано нинішні державні вимоги до змісту і рівня навчальних досягнень учнів загальноосвітньої школи. **Зміст** запропонованого до вивчення літературного матеріалу спроектовано на очікувані **результати навчання**, що дає можливість більш цілеспрямовано і стратегічно зорієнтовано організувати навчальний процес, а також проконтролювати його. Результати навчання передбачають формування такого покоління молоді, яке буде здатним робити особистісний, духовно-світоглядний вибір; матиме необхідні знання, навички і компетентності для інтеграції в ринкове суспільство на різних рівнях; для повноцінного утвердження себе в глобалізаційному світі; буде здатним до навчання упродовж усього життя.

У ній наскрізно втілено **ключові компетентності**, які сприятимуть розвитку особистості та її повноцінній самореалізації в сучасному житті. Вивчення в загальноосвітній школі предмета «Українська література» забезпечує реалізацію цих компетентностей у таких напрямках:

– соціальні компетентності (активна участь у суспільному житті; здатність знайти, зберегти і розвинути себе як

особистість; розвиток комунікативних якостей; здатність розв'язувати проблеми; формування світоглядних і загальнолюдських ціннісних орієнтирів);

- мотиваційні компетентності (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання, самостійності мислення);
- функціональні компетентності: естетична, культурологічна, мовна, комунікативна (вміння оперувати набутими знаннями, сформованими навичками, використовувати їх у практичному житті).

Відповідно до Державного стандарту, зміст літературного компоненту в основній школі, зокрема й предмету «Українська література», спрямовано на досягнення належного рівня сформованості вміння читати й усвідомлювати прочитане, на розвиток інтересу до художньої літератури, до читання загалом, розкриття за допомогою літератури національних і загальнолюдських цінностей, на формування гуманістичного світогляду особистості, розширення її культурно-пізнавальних інтересів; на виховання поваги до звичаїв, традицій українського народу, толерантного ставлення до культури інших народів. Програмою передбачається засвоєння певного кола усвідомлених літературних знань (змісту творів, авторів, окремих фактів біографії письменників тощо), початкових уявлень, умінь і навичок оперувати ними в процесі читання творів та їх текстового аналізування.

Концептуальна структура програми, її змістове наповнення передбачають: утілення ключових компетентностей, урахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття дитиною творів художньої літератури, особливості сучасного навчального процесу в середній школі, право вибору (для вчителя і учня), особливості сучасного інформаційно-комунікативного простору, національних процесів державотворення, загальносвітових процесів глобалізації тощо. Тому художні твори для текстового розгляду добиралися за принципами: естетичних критеріїв, жанрово-тематичної розмаїтості, врахування вікової психології, осучаснення змістового матеріалу.

Курс української літератури в 5 класі структуровано за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними блоками: «Світ фантазії, мудрості», «Історичне минуле нашого народу», «Рідна Україна. Світ природи».

Вивчення української літератури в кожному класі має також рубрику **«Література рідного краю»**, на яку виділено години, які вчитель упродовж року має розподіляти самостійно. Це сприятиме додатковому індивідуальному вибору вчителем текстів для розгляду. До **«літератури рідного краю»** пропонуємо включати також художню творчість ровесників учнів, їхніх земляків.

До кожного з них відповідно до вікових особливостей учнів підібрані тексти, які за своїм змістом дають можливість максимально репрезентувати ту чи іншу тему. Ураховано також і необхідність тематично-стильової різноманітності пропонованих для розгляду творів, їхні ідейно-ціннісні пласти, які втілюють ключові компетентності.

Отже, українська література в 5 класах вивчається за своєрідним цілісним сюжетом, у якому кожен із митців має свою «нішу» в тій чи тій темі, відповідно його твір виконує певну естетичну й морально-етичну функцію. При цьому біографія письменника загалом не вивчається, вона згадується лише вибірково, диференційовано, тобто так, як того потребує основна тема, заявлена в назві тематично-проблемного блоку, до того ж фрагмент з біографії має зацікавлювати й бути доступним для розуміння дітям із затримкою психічного розвитку.

Особливо варто наголосити на демократичному спрямуванні всіх компонентів програми. Насамперед це стосується розподілу навчальних годин. Кількість часу на вивчення кожного розділу, теми учитель може визначати самостійно (в межах 70 год. для закладів з українською мовою навчання і 35 год. для закладів із російською мовою навчання).

Резервний час може використовуватися для контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо) – на вибір учителя. Ознайомлення з літературою рідного краю відбувається упродовж року.

У рубриці «**Зміст навчального матеріалу**» пропонуються вступні тези до кожного розділу чи теми, коротка характеристика творчості того чи іншого письменника, анотації до творів, що враховують сучасні літературознавчі оцінки (у доступних для школярів межах); вводяться необхідні під час розгляду художніх творів нові теоретичні поняття, необхідні для аналізування текстів тощо. Зміст цієї рубрики засновано на сучасних загальноприйнятих компетентних версіях оцінки письменника і його творчості, водночас враховано навчально-методичні особливості шкільного літературознавства, виховну, естетичну мету вивчення того чи іншого художнього твору.

Однак ця рубрика не повинна сприйматися догматично. Вчитель пропонує лише необхідні стартові знання, висловлює певні судження як взірць (своєрідний ключик розуміння), що заохочувало б до пізнання, роздумів, висловлення власної думки, зацікавило, скорегувало, спрямовувало до розкриття теми й підтеми. Програма не вимагає прийняття єдиної думки, єдиного прочитання тексту, навчальний матеріал повинен подаватися так, щоб спонукати до власних оціночних висновків. Учень із затримкою психічного розвитку вчиться їх робити самостійно та з допомогою вчителя, оцінювати, порівнювати, проводити аналогії з сучасним життям, власним досвідом тощо.

Необхідно звернути увагу, що **текстово вивчаються** лише твори, виокремлені в тексті програми півжирним, інші ж лише називаються. Це саме стосується й коротких оглядів перед підтемами. Наприклад, перед вивченням «Слова о полку Ігоревім» учитель має лише назвати пам'ятки оригінальної літератури княжої Руси-України, коротко, узагальнено їх охарактеризувавши, а не розглядати їх детально.

У програмі з української літератури для дітей із затримкою психічного розвитку вчитель реалізує **частково цілісний підхід до вивчення художніх творів**. Учні загальноосвітньої школи спроможні самостійно прочитати досить великий за обсягом твір. Школярам із ЗПР це не під силу. Тому вчитель сам знайомить дітей із загальним змістом твору (якщо він досить великий за обсягом), а учні читають виділені фрагменти тексту, які допоможуть скласти характеристику персонажа, охарактеризувати художні засоби, бачити художні деталі тощо. Однак діти повинні розуміти загальний зміст твору, без цього аналіз його деталей не матиме сенсу.

Особливу увагу варто звернути на підрубрику ТЛ (теорія літератури). У шкільному вивченні вона означає лише початкові, доступні дітям знання про художні засоби, жанри, літературознавчі поняття тощо, необхідні при розгляді того чи того твору як явища мистецтва слова. До того ж кожне з них зазначається лише один раз, надалі вони лише повторюються, закріплюються – відповідно до вибору й фахової компетентності вчителя.

Рубрика **«Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів»** містить перелік основних усвідомлених знань (у тому числі й творів для вивчення напам'ять), умінь, навичок, передбачених кожною конкретною темою. Завдання цієї рубрики запропоновано диференційовано, з наростаючою складністю, що зручно й необхідно для особистісно зорієнтованого навчання, при врахуванні рівня підготовленості учнів, а також для оцінювання. Завдання цієї рубрики запропоновано диференційовано, з наростаючою складністю, що зручно й необхідно для особистісно зорієнтованого навчання, при врахуванні рівня підготовленості учнів, а також для оцінювання. У рубриці особлива увага приділяється постійній допомозі кожному учневі у висловленні думок, в аналізі твору, у відтворенні його змісту тощо. Така допомога дітям із затримкою психічного розвитку вкрай необхідна у зв'язку з ослабленням їхньої пам'яті, неспроможністю зосередитися на завданні, розгубленістю, недостатньою гнучкістю мислення, несформованістю самоконтролю тощо.

Рубрика **«Спрямованість корекційно-розвиткової роботи»** містить перелік основних напрямів корекційно-розвиткової роботи вчителя: розвиток пізнавальної та мовленнєвої діяльності, емоційно-вольової сфери та особистості учня із затримкою психічного розвитку.

Особливий акцент зроблено на вимогах емоційно-вольової та особистісної сфер. Їх необхідно обов'язково враховувати під час розгляду конкретних художніх текстів. Це своєрідний прогноз тих морально-етичних, суспільно вартісних умінь, які можуть прищеплюватися молодій людині в результаті вивчення того чи того твору і які допомагатимуть їй повноцінно жити. Звісно, це лише гіпотетичний морально-емоційний результат, адже вплив мистецтва на людину індивідуальний, а тому може бути непередбачуваним. Однак цей цілеспрямовано запропонований

емоційно-ціннісний прогноз великою мірою увиразнює й дисциплінує весь навчальний процес на уроках літератури, у сучасних умовах глобалізаційних процесів, тенденцій дегуманізації тощо робить його потужним націє- та людинотворчим чинником. У зазначеній рубриці названі ті досягнення, до яких слід наближати школярів із затримкою психічного розвитку в процесі вивчення української літератури.

Демократична орієнтація програми спрямована на постійну творчу співпрацю, діалог учителя, учня з художнім твором, дає широкий простір для самостійного сприйняття і осмислення літератури як явища мистецтва.

ОСНОВНА ШКОЛА

5-й клас

Усього: 70 год. для спеціальних загальноосвітніх закладів II ступеня з українською мовою навчання; на тиждень – 2 год.

Текстуальне вивчення творів – 51 год.

Повторення та узагальнення – 2 год.

Література рідного краю – 4 год.

Позакласне читання – 4 год.

Розвиток мовлення – 4 год. (у межах годин на текстуальне вивчення).

Виразне читання – 2 год.

Резервний час – 7 год.

Усього: 35 год. для спеціальних загальноосвітніх закладів II ступеня з російською мовою навчання; на тиждень – 1 год.

Текстуальне вивчення творів – 25 год.

Повторення та узагальнення – 2 год.

Література рідного краю – 2 год.

Позакласне читання – 2 год.

Розвиток мовлення – 2 год. (у межах годин на текстуальне вивчення).

Виразне читання – 2 год.

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	Спрямованість корекційно-розвиткової роботи
ВСТУП Слово в житті людини. Краса світу і людської душі в художньому слові. Образне слово – першоелемент літератури. Початок словесного мистецтва: фольклор і літописи.	Учень (учениця): <i>розуміє</i> значення термінів: образне слово, фольклор, епітет, порівняння; <i>розуміє</i> з розповіді вчителя, що є різні види мистецтва; <i>має</i> уявлення про роль художнього слова в житті людини, специфіку художнього образу;	Розвиток пізнавальної діяльності. Удосконалювати техніку читання. Сприяти зацікавленню українською культурою і літературою. Мовленнєвий розвиток. Розвивати на матеріалі української літератури словесно-логічне мислення.

Художня література як мистецтво слова. Види мистецтва. ТЛ: образне слово.	вміє відрізняти художню творчість від інших видів мистецтва; вміє користуватися одержаними знаннями.	Розвивати вміння користуватися словниками. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Розвивати вміння розуміти естетичні почуття від впливу образного слова. Сприяти усвідомленню емоційно-ціннісних орієнтирів, які допоможуть у власному житті.
СВІТ ФАНТАЗІЇ, МУДРОСТІ Міфи і легенди українців: «Про зоряний Віз», «Чому пес живе коло людини?», «Берегиня», «Дажбог», «Неопалима купина», «Як виникли Карпати», «Чому в морі є перли і мушлі» Первісні уявлення про всесвіт і людину, реальні та фантастичні елементи людської поведінки. Добро і зло, їхня роль у житті. Народні перекази: «Білгородський кисіль», «Прийом у запорожців», «Ой Морозе-Морозенку» Лицарство та відвага запорозьких козаків. ТЛ: міф, фольклор, легенда, переказ.	Учень (учениця): чітко й виразно читає міф, легенду, переказ; розуміє поняття міф, легенда; розуміє роль реального та фантастичного у житті; вміє відповідати на запитання за змістом міфа, легенди, переказу; тлумачити їхній зміст; вміє розповідати про виникнення міфів та легенд (самостійно чи з допомогою вчителя); розрізняє лексичне значення малознайомих слів; уміє користуватися словником (самостійно чи з допомогою вчителя).	Розвиток пізнавальної діяльності. Розвивати допитливість, шанобливе ставлення до світоглядних уявлень наших предків. Формувати здатність захоплюватися цікавим, фантастичним змістом творів. Розвивати вміння аналізувати, узагальнювати події в творі. Удосконалювати вміння розрізняти твори різних жанрів.
Народні казки «Про правду і кривду», «Мудра дівчина», «Ох», «Летючий корабель»	Учень (учениця): чітко й виразно читає казку;	Розвиток пізнавальної діяльності. Розвивати аналіз, логічне мислення: уміння аналізувати вчинки персонажів

Тематика народних казок, їхні різновиди (про звірів, побутові, фантастичні, пригодницькі тощо). Побудова казки (зачин, кінцівка), її яскравий національний колорит. Народне уявлення про добро і зло в казці. Аналіз фантастичного і реального, смішного і страшного, красивого і потворного в казках. ТЛ: народна казка.	<i>розуміє</i> лексичне значення переважної більшості слів у казці, користується словником; <i>передає</i> зміст казки; <i>розуміє</i> особливість побудови народної казки, роль у ній фантастичного елементу: характеризує казкових героїв; <i>аналізує і виділяє</i> у казці реальне від фантастичного (самостійно чи з допомогою вчителя); <i>переказує</i> народні уявлення про добро та зло, красиве і потворне, смішне і страшне (на основі текстів казок). за навідними запитаннями вчителя <i>висловлює</i> власні міркування про зміст казок, проводить аналогії з сучасним життям.	казок, знаходити спільне й відмінне у схожих вчинках. Розвивати уяву, фантазію, сприяти осмисленню постійної присутності в житті, в душі добра і зла, красивого й потворного. Мовленнєвий розвиток. Вправлятися в активному користуванні словами з текстів казок при тлумаченні їхнього змісту. Формувати вміння образно переказувати окремі уривки казки, змальовувати зовнішність персонажів. Розвивати вміння самостійно висловлювати думку про те, чого навчає казка. Розвивати вміння висловлювати власні міркування про зміст казок, проводити аналогії із сучасним життям. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Формувати вміння робити власні висновки про добро та зло, переконувати, чому та чи інша риса, поведінки персонажа є позитивною або негативною. Удосконалювати здатність захоплюватися позитивними вчинками героїв казок, їхньою зовнішністю, рисами характеру тощо.
--	--	---

Літературні казки І. Франко. «Фарбований Лис» Дитинство письменника. І.Франко-казкар (зб. «Коли ще звірі говорили»). Зміст казки, головні персонажі, другорядні. Образ Лиса, риси його характеру. Особливості літературної казки, її відмінність од народної. ТЛ: літературна казка. Мова автора і мова персонажів.	Учень (учениця): <i>розповідає</i> про дитинство письменника, про І.Франка – казкаря (самостійно чи з допомогою вчителя); <i>знає</i> життя казки, переказує її фрагменти з допомогою вчителя: виразно, чітко, вдумливого читає казку в особах; з допомогою вчителя <i>характеризує</i> образ Лиса; <i>розрізняє</i> головних персонажів від другорядних; <i>відповідає</i> на запитання вчителя за змістом казки; <i>дає власну оцінку</i> вчинкам і поведінці дійових осіб; <i>розуміє</i> поняття «літературна казка» та чим вона відрізняється від народної.	Розвиток пізнавальної діяльності. Розвивати розуміння того, як народжуються майбутні фантазери та мрійники, здатні писати казки. Мовленнєвий розвиток. Розвивати вміння давати самостійну оцінку зображеному в казці. Вправлятися в умінні аналізувати, робити висновки для себе, спроектувати їх у сучасне життя. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Розвивати осмислення негативної ролі лицемірства, зазнайства, хвалькуватості в житті людини.
Василь Королів-Старий. «Хуха-Моховинка» Короткі відомості про письменника і його фантастичні казки. Образи фантастичних істот, створені уявою автора на основі українського фольклору. Добро і зло в цих казках. Світлий, життєствердний погляд на світ. Аналіз зовнішності (портрета) казкових істот. Наскрізний гуманізм казок. ТЛ: портрет.	Учень (учениця): вдумливо й виразно <i>читає</i> казку: <i>переказує</i> (хоч коротко) її зміст; <i>знаходить</i> описи зовнішності фантастичних істот; <i>розрізняє</i> персонажів – носіїв добра і зла; <i>знає</i> народне уявлення про Домовика; за навідними запитаннями вчителя <i>встановлює</i> причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями; <i>розуміє</i> поняття «портрет» у казці.	Розвиток пізнавальної діяльності. Розвивати вміння аналізувати зовнішність дійових осіб. Продовжувати формувати уміння оцінювати вчинки персонажів із позиції гуманізму. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Розвивати вміння коментувати прояви добра і зла, зображеного в казці, і в сучасному житті.

		Сприяти усвідомленню повчального впливу цієї казки, прищеплювати бажання робити добро. Сприяти усвідомленню важливої потреби уважного ставлення до ближнього, любові до нього.
Василь Симоненко. «Цар Плаксі́й та Лоскотон» Цікава сторінка з життя митця. Різні життєві позиції царя Плаксія і Лоскотона (песимістична й оптимістична). Казкова історія і сучасне життя. ТЛ: віршована мова (рима, строфа, ритм).	Учень (учениця): виразно й осмислено <i>читає</i> казку, звертаючи увагу на ритм, риму, особливий порядок слів віршованої казки; з допомогою вчителя <i>визначає</i> основні риси характеру дійових осіб; <i>розуміє</i> значення для розкриття змісту твору назви казкової країни, імен персонажів; з допомогою вчителя <i>виділяє</i> основні епізоди казки; за навідними запитаннями вчителя <i>пояснює</i> відмінність прозової і віршованої мови казок.	Розвиток пізнавальної діяльності. Сприяти розумінню формотворчих особливостей поетичного твору. Ознайомлювати з поняттями рима, строфа. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Розвивати усвідомлення значення для людини та її життя оптимістичного погляду на світ. Розвивати вміння керувати своїми емоціями.
Галина Малик. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» Повість-казка сучасної дитячої письменниці. Морально-етичні проблеми в казці: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, вміння долати перешкоди на шляху до мети. Елементи незвичайного в повісті. Символіка країни Недоладії та її	Учень (учениця): <i>переказує</i> твір (хоч коротко), читає уривки з нього за ролями; <i>визначає</i> тему повісті та морально-етичні проблеми, коментує їх; з допомогою вчителя <i>пояснює</i> особливості жанру, композиції твору, символіку образів; <i>характеризує</i> героя, який найбільше сподобався;	Розвиток пізнавальної діяльності. Формувати вміння пояснювати жанр, композицію твору, символіку образів. Мовленнєвий розвиток. Розвивати вміння давати характеристику героя. Формувати вміння продовжувати літературний твір. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня.

мешканців. Своєрідність композиції твору. Особливості його мови.	за допомогою вчителя <i>аналізує</i> роль художніх засобів, особливості мови; <i>продовжує</i> пригоди Алі та її нових друзів або пише інсценізацію за твором, давши їй свою назву (самостійно чи з допомогою вчителя); за навідними запитаннями вчителя <i>обговорює</i> проблему відповідальності людини за свої вчинки.	Формувати дбайливе ставлення до свого життя, до інших людей. Виховувати щирість, відкритість, наполегливість в досягненні поставленої мети, відповідальність за свої вчинки.
Із народної мудрості Загадки Загадка як вид усної народної творчості. Розгляд змісту і форми загадок. Види загадок (про людей, їхнє життя, про природу та її явища, про рослин, тварин). Прислів'я та приказки Народне уявлення про довколишній світ та його оцінка в прислів'ях і приказках. Краса і мудрість цього жанру усної народної творчості. ТЛ: загадка, прислів'я, приказка.	Учень (учениця): <i>пригадує</i> загадки з попередніх років навчання, називає їхню тематику; <i>вміє</i> називати види загадок, які вивчаються на уроці; <i>відгадує</i> загадки (самостійно чи з допомогою вчителя); з допомогою вчителя <i>усвідомлює</i> логіку відгадування загадок; за навідними запитаннями вчителя <i>розкриває</i> особливості будови загадки, роль у ній метафори; <i>знає</i> напам'ять кілька загадок (на вибір); <i>пригадує</i> прислів'я та приказки, вивчені у попередніх класах; <i>розрізняє й називає</i> види прислів'їв та приказок; <i>відрізняє</i> прислів'я від приказки (самостійно чи з допомогою вчителя);	Розвиток пізнавальної діяльності. Розвивати допитливість, спостережливість уважність, кмітливість як важливі елементи розумової діяльності людини. Розвивати словесно-логічне мислення й пам'ять. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Формувати шанобливе ставлення до кмітливості та мудрості нашого народу; сприяти осмисленню ролі в сучасному світі цих якостей, розвиток афористичності й точності думки, уваги до вибору лексики власних суджень.

	<i>пояснює</i> прислів'я та приказки, проектуючи на сучасне життя; Вивчити напам'ять: кілька загадок, прислів'я і приказки (на вибір).	
Леонід Глібов. «Химерний, маленький...», «Що за птиця?», «Хто вона?», «Хто розмовляє?», «Хто сестра і брат?» Відомий український поет і байкар. Фольклорна основа його віршованих загадок. Життєствердний пафос віршів Л. Глібова. Особливості його поетичної мови. ТЛ: акровірш, порівняння.	Учень (учениця): <i>пригадує</i> твори Л. Глібова вивчені у попередніх класах; виразно й осмислено <i>читає</i> загадки; з допомогою вчителя <i>пояснює</i> способи відгадування загадок; під керівництвом учителя <i>коментує</i> особливості поетичних загадок Л. Глібова; з допомогою вчителя <i>визначає</i> роль позитивних елементів, гумору, пестливих слів у загадках; <i>знає</i> напам'ять одну-дві загадки Л. Глібова; <i>уміє</i> передати особливості акровірша.	Розвиток пізнавальної діяльності. Розвивати спостережливість на матеріалі загадок. Розвивати вміння запитувати про мало знайоме в загадці. Розвивати кмітливість, творчу уяву як важливі елементи розумової діяльності на основі загадок. Мовленнєвий розвиток. Удосконалювати вміння читати й відчувати віршовані (метафоричні) образи. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Розвивати усвідомлення життєствердної сили радісного, піднесеного настрою, викликаного дотепним, доброзичливим жартом.
ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ НАШОГО НАРОДУ Літописні оповіді: «Три брати – Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь», «Святослав укладає мир з греками і повертається до Києва. Смерть Святослава», «Володимир вибирає	Учень (учениця): <i>знає</i> про історичну і літературну пам'ять «Повість минулих літ». <i>має</i> уявлення про значення літописання для нащадків; за запитаннями вчителя <i>розповідає</i> про легендарного Нестора Літописця;	Розвиток пізнавальної діяльності. Формувати пізнавальний інтерес до історичного минулого українського народу. Розвивати уяву та фантазію на основі літописних оповідань. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня.

віру», «Розгром Ярославом печенігів. Початок великого будівництва в Києві. Похвала книгам» (подавати на основі «Повісті минулих літ» у переказі В.Близнеця). «Повість временних літ» – найдавніший літопис нашого народу. Значення літописання для нащадків. Казкові та історичні мотиви літописних сюжетів. Любов руських (українських) князів до своєї землі, їхня сила духу, воля, благородство, сміливість, рішучість, вірність тощо. ТЛ: літопис.	з допомогою вчителя <i>переказує</i> оповіді та аналізує риси характерів руських князів; з допомогою вчителя <i>розрізняє</i> казкові та історичні мотиви літописних сюжетів; <i>розуміє</i>, що таке літопис.	Формувати усвідомлення душевної краси і сили наших пращурів, їх любов до своєї землі як достойний приклад для нащадків. Виховувати благородство, силу духу, мужність, вірність своєму слову на основі творів. Формувати прагнення наслідувати приклади героїв творів – як бути вільним і чесним у ситуаціях щоденного життя.
Олександр Олесь. «Ярослав Мудрий» (із кн. «Княжа Україна»), «Микита Кожум'яка» Поезії з книги «Княжа Україна», їх зв'язок із літописами. Поетична оповідь про минуле нашого народу, князів Київської Русі, їхню мудрість, благородство, хоробрість, любов до рідної землі. Драматичний твір на тему народної казки. ТЛ: драматичний твір і його побудова, гіпербола.	Учень (учениця): чітко, виразно й усвідомлено <i>читає</i> поезії; <i>відповідає</i> на запитання про давньоруських князів; з допомогою вчителя <i>висловлює</i> міркування про зміст заповіту Ярослава Мудрого; виразно в особах <i>читає</i> драму – казку «Микита Кожум'яка»; з допомогою вчителя <i>виділяє</i> у творі найнапруженіші епізоди; <i>усвідомлює</i> зв'язок історичного минулого з сучасністю.	Розвиток пізнавальної діяльності. Формувати пізнавальний інтерес до історичного минулого українського народу. Мовленнєвий розвиток. Удосконалювати вміння робити характеристику героїв творів. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Прищеплювати шанобливе ставлення до заповітів наших предків та формувати бажання осмислено їх виконувати. Виховувати мудрість, благородство, хоробрість, любов до рідної землі.
РІДНА УКРАЇНА. СВІТ ПРИРОДИ	Учень (учениця):	Розвиток пізнавальної діяльності.

Тарас Шевченко. «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати...» С. Васильченко. «В бур'янах» Україна часів Т. Шевченка. Розповідь про поета, його дитинство (на основі повісті С.Васильченка). Картини довколишнього світу, природи у поезіях Т.Шевченка – інша, художня реальність, створена уявою митця за допомогою засобів образної мови. ТЛ: персоніфікація, ліричний твір.	<i>пам'ятає і пригадує</i> відомості про Україну часів Т.Шевченка. <i>розповідає</i> (по пам'яті) про дитинство Т.Шевченка і його родину; чітко й виразно <i>читає</i> поезії Т.Шевченка; з допомогою вчителя <i>орієнтується</i> в художніх засобах творів, знаходить у них епітети, порівняння, метафори; <i>декламує</i> по пам'яті вірш «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати...». Вивчити напам'ять: «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати...».	Розвивати вміння уявляти красу, відчувати насолоду від емоційного спілкування зі світом реальним, у якому учні живуть. Мовленнєвий розвиток. Розвивати уміння спілкуватися, висловлювати власну любов до рідної землі, батьківщини. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Розвивати вміння висловлювати власні почуття, емоції, які з'являються під час вивчення творів Т. Шевченка. Виховувати почуття прекрасного, формувати усвідомлення естетичної насолоди від творів. Сприяти відтворенню настроїв описаних в пейзажних поезіях.
Павло Тичина. «Не бував ти у наших краях!», «Гаї шумлять...», «Блакить мою душу обвіяла...» Коротко про поета і край, де він народився. Майстерне відтворення краси природи, вираження життєрадісності, патріотичних почуттів засобами художнього слова. Мелодійність віршів П. Тичини. ТЛ: метафора, епітет.	Учень (учениця): чітко, виразно, вдумливо <i>читає</i> поезії; <i>розглядає й усвідомлює</i> (з допомогою вчителя) кольорову палітру віршів; з допомогою вчителя <i>висловлює</i> міркування про способи вираження любові до рідної землі; <i>вступає</i> в дискусію при обговоренні віршів П.Тичини; <i>вивчає</i> напам'ять один вірш (на вибір);	Розвиток пізнавальної діяльності. Удосконалювати вміння аналізувати поезію. Розвивати абстрактне мислення, спостережливість. Стимулювати відтворення в уяві картин природи, аналогічних до змальованих у віршах. Мовленнєвий розвиток. Продовжувати формувати вміння доводити власну думку.

	<i>розуміє</i> експресію патріотичних почуттів у поезії П. Тичини. Вивчити напам'ять: 1 вірш (на вибір).	Розвивати вміння висловлювати любов до рідної землі. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Продовжувати формувати естетичні почуття.
Євген Гуцало. «Лось», «Зірка», «Чарівники», «Журавлі високі пролітають...» Основні відомості про письменника. Вічне протистояння добра і зла – наскрізна тема світового мистецтва. Порушення цієї теми в оповіданні «Лось». Співчуття, милосердя – шлях до перемоги добра. Образи хлопчиків, їхня невідступність у захисті гуманних переконань. Дивовижний світ рідної природи в поезіях митця. ТЛ: оповідання.	Учень (учениця): самостійно чи за навідними запитаннями вчителя <i>розуміє</i> зміст оповідання, намагається переказувати його; <i>виділяє</i> найбільш вражаючі фрагменти та пояснює їх; з допомогою вчителя <i>визначає</i> тему твору; <i>характеризує</i> образи (самостійно чи з допомогою вчителя); <i>вдається</i> до власної оцінки зображуваного; <i>намагається міркувати</i> про світ природи і людини в ньому, про добро і зло, любов і милосердя.	Мовленнєвий розвиток. Продовжувати формувати вміння переказувати твір, визначати його тему. Вправлятися в умінні характеризувати образи персонажів творів. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Виховувати співчуття до тваринного світу. Формувати вміння усвідомлювати турботу про світ природи і рідних людей як неодмінну рису гуманної, гідної поведінки. Формувати розуміння болючих суперечностей чорного і білого, правди і кривди. Виховувати співпереживання, чутливість до чужої біди, розуміння необхідності боротися зі злом, гартувати характер.
Максим Рильський. «Дош» («Благодатний, довгожданий...»), «Осінь-маляр із палітрою пишною...», «Люби природу не як символ...»	Учень (учениця): намагається виразно і вдумливо <i>читати</i> поезії; з допомогою вчителя <i>виокремлює</i> і характеризує образ ліричного героя;	Мовленнєвий розвиток. Вправлятися в умінні характеризувати образ ліричного героя твору. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня.

Основні відомості про поета. Його вміння бачити красу рідної природи і створювати красу засобами поетичної мови. Єдність людини і природи, зв'язок між станом людської душі та довкіллям.	<i>намагається відтворювати</i> емоції та почуття, порівнюючи із власним образним баченням природи. Вивчити напам'ять: 1 вірш (на вибір).	Розвивати вміння відтворювати емоції, почуття ліричного героя твору. Формувати усвідомлення образного бачення світу як важливого чинника розвитку творчих здібностей.
Григор Тютюнник. «Дивак» Коротко про письменника. Ідея неповторності й багатства внутрішнього світу людини. Паралельність і єдність двох світів – природи і людини, зображені в оповіданні. Точність і лаконізм описів природи. Допитливий, чуйний, добрий хлопчик Олесь, його жага пізнати загадковий світ природи, уміння фантазувати, уявляти. Гідна поведінка Олесь як позиція особистості.	Учень (учениця): <i>запам'ятовує і переказує</i> цікавий епізод із дитинства письменника; з допомогою вчителя <i>виділяє</i> описи природи, <i>розуміє</i> їхню роль в оповіданні; <i>розповідає</i> про особливості характеру Олесь (самостійно чи за запитаннями вчителя); з допомогою вчителя <i>складає план</i> до характеристики образу; <i>висловлює</i> власні міркування про характер хлопчика і його поведінку; <i>уміє</i> пояснити, чому поведінка Олесь вважається незвичною; <i>вміє</i> пояснити назву оповідання; <i>порівнює</i> літературного героя із собою (самостійно чи з допомогою навідних запитань учителя); <i>вміє</i> написати твір про героя.	Розвиток пізнавальної діяльності. Розвивати процес порівняння себе з літературним героєм. Мовленнєвий розвиток. Розвивати вміння висловлювати власні міркування про твір та героя. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Формувати розуміння бути індивідуальністю, дбайливо оберігати свою сутність від зовнішніх впливів. Формувати усвідомлення особливого призначення на землі кожної людини.
Микола Вінграновський. «Перша коліскова», «Бабунин дощ», «Сама собою річка ця тече...», «Сіроманець» Поезія – особливий спосіб вираження почуттів людини. Висловлення	Учень (учениця): виразно і вдумливо <i>читає</i> поезії; з допомогою вчителя <i>коментує</i> художні описи природи;	Мовленнєвий розвиток. Розвивати вміння виділяти в текстах та пояснювати епітети та порівняння.

поетичною мовою любові до дитини і турботи про неї, батьківського заповіту Художні описи природи як вияв патріотичних почуттів автора. Захоплююча і драматична історія про хлопчика й вовка як приклад гармонії людини й природи («Сіроманець»). Гуманізм повісті. Доброта, вигадливість, рішучість Сашка, його здатність на самостійні вчинки, особливо у відстоюванні своєї позиції.	з допомогою вчителя <i>виділяє та пояснює</i> епітети і порівняння, наявні в поезіях; за навідними запитаннями вчителя <i>пояснює</i> розуміння поняття «батьківщина»; <i>переказує</i> найцікавіші епізоди повісті, характеризує головного героя за планом; <i>придумує</i> власне закінчення твору.	Удосконалювати вміння давати характеристику головного героя твору за планом. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Формувати усвідомлення значення патріотизму в житті людини, образного слова для вияву почуттів. Формувати розуміння того, що батьки – найрідніші люди для дитини.
ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ Ознайомлення з доступними для сприймання й цікавими для п'ятикласників творами письменників-земляків.	Учень (учениця): <i>знає</i> імена письменників – земляків, називає їхні твори; <i>розуміє та передає</i> загальний зміст творів (з допомогою вчителя); <i>виразно читає і висловлює</i> власну думку про них.	Мовленнєвий розвиток. Розвивати вміння висловлювати власну думку. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Виховання шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі. Формувати вміння радіти чужим успіхам. Прищеплювати впевненість у собі, віру у власні сили і можливість власних успіхів.
УРОК-ПІДСУМОК Бесіда про твори, що вивчалися упродовж року й викликали найбільше роздумів, суперечок, зацікавлення.	Учень (учениця): <i>намагається згадати</i> про письменників і твори, що вивчалися упродовж року; <i>висловлює</i> з допомогою вчителя власні міркування про найулюбленіші твори.	Розвиток пізнавальної діяльності. Вправлятися в пригадуванні творів, що вивчалися впродовж навчального року. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості учня. Формувати усвідомлення того, що власна думка і власна позиція – важливі риси

ДОДАТОК № 1

Додаткова література для читання (на вибір)

5 клас

Вінграновський М. «Первінка»

Гуцало Є. «Сім'я дикої качки»

Дерманський О. «Король Буків, або Таємниця Смарагдової книги»

Ільченко О. «Загадкові світи старої обсерваторії»

«Життя видатних дітей» (Серія)

Королів-Старий В. «Потерчата»

Малик Г. «Злочинці з паралельного світу»

Нестайко Вс. «Чарівний талісман», «Неймовірні детективи», «Казкові пригоди і таємниці»

Павленко М. «Миколчині історії»

Пагутяк Г. «Лялечка і Мацько»

Полонський Р. «Таємниця країни суниць»

Пчілка Олена. «Сосонка»

Сенатович О. «Малий віз»

Українські народні казки, легенди, перекази

Франко І. «Коли ще звірі говорили»

Чемерис В. «Аравійська пустеля»

Шевчук В. «Панна квітів»

Програму підготувала: Омельченко І.М., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії інтенсивної педагогічної корекції Інституту спеціальної педагогіки НАПН України.